

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ЛИХОЛАТ ОЛЕНА ВІТАЛІЇВНА

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДІВЧАТ
5 - 7 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

13.00.02 - теорія і методика трудового навчання

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1997

372.8

АВ 36.234

Дисертацією є рукопис

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

Робота виконана в Слов'янській державній
інституті

00760957 (Y)

Науковий керівник: д-р історичних наук, доктор педагогічних наук, професор
ТКОРЖЕВСЬКИЙ Дмитро Олександрович

Офіційні опоненти: віце-президент АПН України, доктор педагогічних наук, професор
МАДЗИГОН Василь Миколайович
кандидат педагогічних наук, доцент
ГНЕДЕНКО Олена Павлівна

Провідна організація: Чернігівський державний педагогічний інститут ім. Т.Г.Шевченка

Захист відбудеться " 8 " квітня 1997 р. о "14.30" год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.33.03 в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова (252030, Київ - 30, вул. Пирогова, 9)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова

Автореферат розіслано " 15 " лютого 1997 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

В.М.Назаренко

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

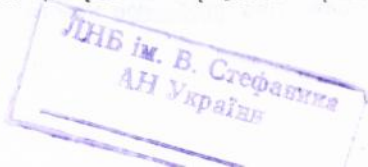
Актуальність проблеми. Однією з характерних ознак сучасного суспільства є процес руйнування старих та становлення нових за характером та змістом соціальних зв'язків. Величезну роль у цьому процесі має відіграти дівчина-підліток як майбутня жінка-мати, вихователька, господарка, дружина, фахівець тощо.

Гармонійний та всебічний розвиток дівчини - майбутньої дорослої жінки - у демократичному суспільстві включає раціональне поєднання настанов на всі, без винятку, соціальні ролі жіноцтва. Це і сімейно-побутова, і соціально-професійна, і суспільно-політична роль. Щоб у перспективі мати соціально здорове суспільство, необхідно дати можливість дівчатам у майбутньому реалізувати їх жіночу духовно-гуманістичну сутність, зокрема у материнстві, розвитку сім'ї, вихованні дітей.

У цьому процесі трудове навчання є необхідним підготовчим етапом. Звернення дівчини до ґрунту сім'ї, створення у неї ціннісних орієнтацій на той чи інший вид трудової діяльності дорослої жінки має результат та значення лише у тому випадку, якщо в процесі трудового навчання має місце практика діяльного оволодіння ними, практика програвання їх у певних суспільно значимих ролях.

У зв'язку з цим питання про удосконалення змісту та завдань трудового навчання дівчат на підставах специфіки соціальних ролей, соціально значимих видів діяльності дорослої жінки сьогодні набуває особливого значення.

Різноманітні аспекти підготовки дітей до виконання соціально значимих ролей у сім'ї та суспільстві ставили предметом вивчення велика кількість вчених-фахівців різного профілю. Мораль-

ний аспект знайшов свій відбиток у працях філософів /І.В.Бестужев-лада, І.С.Кон, А.Г.Харчев та ін./ та педагогів /В.О.Сухомлинський, Л.Н.Тимошенко, І.Ф.Харламов, Г.А.Чередниченко/. Фізіолого-педагогічні питання підготовки учнів до сумлінного виконання різноманітних функцій дорослих членів суспільства розроблялися в працях медиків та фізіологів /Б.Г.Ананьєв, Д.Н.Ісаєв, Р.А.Заченицький, В.С.Каган, Д.В.Колесов, В.І.Мягер, А.Г.Хріпкова та інші/. Психологічні особливості статевих відмінностей хлопчиків та дівчаток досліджені В.С.Агєєвим, Б.Г.Ананьєвим, Г.І.Вереничем, Т.В.Виноградовою, Т.М.Титаренко. Окремі питання змісту та методи-ки шкільного навчання в плані підготовки учнів до гармонійного включення в доросле життя розкриті Т.М.Афанасьєвою, О.П.Гнеденко, В.В.Краєвським, Г.Є.Левченком, І.Я.Лернером, В.М.Мадзігоном, М.М.Скаткіним, Д.М.Тарнопольським, Д.О.Тхоржевським, В.С.Щубінським та іншими.

Вивчення та аналіз практики трудової підготовки учениць загальноосвітньої школи, а також праць вчених дозволив нам встановити, що при великій увазі до розробки проблем трудового навчання та виховання школярів, питання визначення джерел його змісту з огляду на специфіку соціально значимих ролей-функцій сучасної жінки у суспільстві займає невелике місце в літературі. А в практичній роботі школи у цій справі існують вагомі недоліки. Зовсім не враховуються такі важливі функції жінки як мати, берегиня домашнього вогнища, господарка.

Нам не пощастило знайти наукові праці, в яких би з точки зору соціальних очікувань досліджувалось у цілісному вигляді питання визначення змісту трудового навчання дівчат 5-7 класів загальноосвітньої школи.

Саме тому проблемою нашого дослідження є розробка наукових

основ соціалізації змісту трудового навчання дівчат.

Об'єктом дослідження є трудове навчання дівчат 5-7 класів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження - специфіка змісту та завдань трудового навчання дівчат-підлітків з точки зору підготовки їх до виконання різноманітних соціальних ролей.

Мета дослідження - відкоректувати зміст трудового навчання дівчат-підлітків з огляду на підготовку їх до виконання в майбутньому дорослих функцій жінки у суспільстві.

Як робочу гіпотезу було висунуто припущення, що пріоритетними факторами визначення завдань та формування змісту трудового навчання дівчат є їх психофізіологічні особливості та соціально-рольові функції жінки у суспільстві.

У відповідності з гіпотезою були визначені завдання дослідження:

- вивчити стан проблеми, спираючись на педагогічні, психологічні, фізіологічні, соціально-економічні, філософські літературні джерела, а також на практичний досвід шкіл;

- виявити визначальні фактори формування завдань та формування змісту трудового навчання дівчат-підлітків;

- визначити зміст, ефективні форми та методи трудового навчання дівчат 5-7 класів в аспекті підготовки їх до виконання праці в побуті згідно з соціально-рольовими функціями жінки у суспільстві як господині.

Методологічну основу дослідження становлять філософські положення про роль праці у формуванні всебічно розвиненої особистості; положення філософії, психології, педагогіки про ведучу роль діяльності у формуванні та розвитку особистості; сучасні психолого-педагогічні концепції трудової діяльності, які стосу-

ються проблеми; наукові теорії про загальнотрудову підготовку учнів як складну динамічну систему, ефективність функціонування якої визначається єдністю її теоретичних і практичних компонентів, програмно-цільовою спрямованістю й характером діяльності вчителя та учнів; результати наукових досліджень соціологів, де юграфів, біологів, фізіологів з проблеми виховання та підготовки до дорослого життя дівчини - підлітка.

У процесі роботи над дисертацією з метою ^{ви}рішення поставлених завдань використовувались такі методи: загальнонаукові /аналіз, синтез, дедукція/; емпіричні /аналіз результатів діяльності учнів, пряме та опосередковане спостереження за навчальним процесом, анкетування та опитування вчителів трудового навчання, батьків та учениць, констатуючий і формуючий експеримент/; графічні та математичні методи обробки одержаних результатів.

Для отримання об'єктивних даних при проведенні експерименту ми дотримувались таких умов: учні контрольних та експериментальних груп знаходились в однакових умовах навчання; перевірка знань та вмінь учениць здійснювалась за одними параметрами з використанням єдиних критеріїв.

Дослідження здійснювалось протягом 1993-1996 років. Ним було охоплене 679 учениць 5-7 класів загальноосвітніх шкіл №№ 10, 13, 15, 17 м.Слов'янська Донецької області, 215 вчителів трудового навчання, 367 батьків дівчат-підлітків.

Дослідження проводилось в три етапи.

На першому етапі /1993-1994 рр./ вивчалася та аналізувалася філософська, соціологічна, спеціальна, психологічна, педагогічна та медична література, навчальні програми, посібники з трудового навчання, історичні матеріали, вивчалися вихідні позиції дослідження, уточнювалися його об'єкт, предмет, робоча гіпотеза.

На другому етапі /1994-1995 рр./ поряд з теоретичним дослідженням проблеми, аналізувалися думки вчителів шкіл, батьків та самих дівчат з досліджуваної проблеми; розроблялась схема змісту й експериментальна програма з трудового навчання дівчат-підлітків, макету нового розділу навчальної програми; експериментально досліджувался ступінь посиленості кожної теми /окремо теоретичного матеріалу та практичних робіт/ для учениць 5, 6 та 7 класів; здійснювалась експертна оцінка часу на опанування нового розділу програми трудового навчання дівчат 5-7 класів; вивчався ступінь зацікавленості дівчат-підлітків кожною темою нового розділу навчальної програми.

На третьому етапі /1995-1996 рр./ проводився контрольний експеримент, метою якого була перевірка методичних підходів до викладання нового розділу програми в умовах відсутності навчального матеріалу в підручниках; корегувались результати формуючого експерименту; статистично оброблялися експериментальні дані; узагальнювалися теоретичні положення; формулювалися висновки; корегувались і впроваджувались у педагогічну практику основні положення дослідження. На основі здобутих результатів було розроблено навчальну програму з розділу "Побутова праця. Економіка та культура побуту" для 5-7 класів.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні необхідності урахування факторів макросередовища та соціально-статевих настанов суспільства стосовно жіноцтва при формуванні завдань та формуванні змісту трудового навчання дівчат-підлітків; розробці та обґрунтуванні складу і структури розділу "Побутова праця. Економіка та культура побуту" на рівні навчальної програми з урахуванням національної специфіки та соціально-статевих особливостей жінки; у створенні методичної системи нав-

чально-виховної роботи, яка ефективно формує культуру побутової праці учнів, забезпечує активно-позитивне ставлення до даного виду діяльності дорослої жінки; в експериментальному доведенні можливості значного підвищення рівня готовності дівчат 5-7 класів загальноосвітньої школи до обслуговуючої праці з розширенням сфери їхньої діяльності у відповідності до вимог реального сьогодення.

Теоретична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності розширення теоретичних уявлень про сучасні потреби суспільства та статеві відмінності жінки при формуванні завдань та формуванні змісту трудового навчання дівчат 5-7 класів загальноосвітньої школи; розкритті технологічних принципів та підходів до систематизації та структуризації навчального матеріалу програми з трудового навчання дівчат 5-7 класів, розділ "Побутова праця. Економіка та культура побуту", з урахуванням детермінуючих психолого-педагогічних факторів, а також системного підходу до формування особистості.

Практична значущість дослідження полягає в створенні нового розділу програми трудового навчання дівчат 5-7 класів загальноосвітньої школи, конкретних технологій їх навчання обслуговуючої праці /зокрема, її нових видів/; розробці рекомендацій вчителям трудового навчання щодо змісту, організації і методики проведення занять з побутової праці в умовах відсутності навчального матеріалу в підручниках.

Впровадження і апробація результатів дослідження здійснювалися в середніх школах м.Слов"янська Донецької області. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Слов"янського державного педагогічного інституту /1993-1996 рр./, курсах підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання /1994-1995 рр./, звітних науково-практичних конферен-

ціях педагогічного інституту м.Слов"янська /1994-1996 рр./, міжнародних науково-практичних конференціях /Вінниця, 1994; Рівне, 1995/. За результатами проведеного дослідження опубліковано одну колективну монографію /у співавторстві/, 2 статті, 2 тезів, блок навчальної програми з обслуговуючої праці, яку включено до програми Міністерства освіти України /1996 р./.

Вірогідність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечується опорою на сучасну теорію навчання і розвитку, на всебічний аналіз фактичних матеріалів, одержаних за допомогою адекватних методів, які підтверджуються ефективністю практичної роботи шкіл України; комплексним підходом до рішення досліджуваної проблеми, різноманітним поєднанням різних методів дослідження, репрезентативною вибіркою.

На захист виносяться такі положення:

1. Наукове обґрунтування необхідності удосконалення змісту та завдань трудового навчання дівчат 5-7 класів загальноосвітньої школи з урахуванням соціально значимих функцій дорослої жінки у суспільстві та статевої особливості дівчини-підлітка.

2. Зміст розділу "Побутова праця. Економіка та культура побуту" програми трудового навчання дівчат 5-7 класів та його обґрунтування соціальними вимогами до майбутніх жінок.

3. Педагогічні умови підвищення ефективності процесу формування теоретичних знань з нового розділу навчальної програми в умовах відсутності навчального матеріалу в підручниках.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який включає 357 джерел, 10 додатків. Робота ілюстрована таблицями, графіками, схемами та рисунком.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підготовка підростаючого покоління до дорослого життя, поряд з формуванням знань з основ наук, морального світу особистості, набуття професійних навичок, передбачає і формування особливості системи уявлень про себе як про людину певної національності, певної статі, що включає специфічні для хлопців та дівчат потреби, мотиви, ціннісні орієнтації і, відповідні цим утворенням, форми поведінки.

Педагогічна практика, соціологічні, демографічні, медичні дослідження вказують на необхідність виховання дівчини як майбутньої жінки, підготовки її до соціально значимих ролей жіноцтва у суспільстві та сім'ї. Досліджувачі досвіду народної педагогіки /Т.М.Мацейків, М.Г.Стельмахович, Г.Г.Сутріна та ін./ свідчать, що диференціація змісту трудової діяльності та посилення розподілу обов'язків, навичок, умінь з точки зору статевої належності в минулі часи сприяло ідентифікації підростаючих хлопчиків та дівчаток.

Як підтвердження цього, сучасні психологічні дослідження доводять, що зміст діяльності впливає на своєрідність психічної організації типу особистості: "жіночий" та "чоловічий".

При формуванні психологічної статі важливе значення мають сприятливі обставини, які допомагають ідентифікації дівчини зі своєю статтю через її типових представників. Важливим є все: виховання, оточення, види діяльності. Звичайно, важлива і схильність до розвитку, до сприймання тієї чи іншої соціальної ролі, та вона ніколи не буде вирішальною без системи соціалізуючих впливів.

Дослідження біологів, фізіологів, психологів та медиків

/В.А.Геодакян, В.К.Гербачевський, В.С.Каган, І.М.Палей, А.Г. Хрпикова та інші/ свідчать, що психофізіологічні особливості статі, в свою чергу, самі обумовлюють види діяльності, в які включалися, включаються, і, головне, бажають включитися чоловіки і жінки. Пов'язане це з тим, що людина певної статі віддає перевагу тим видам діяльності, де вона відчуває себе впевнено, які співзвучні її внутрішній організації, і уникає тих видів діяльності, в яких їй може чекати невдачливий результат.

Фізіологічні та психологічні особливості жіночого організму зумовили те, що жінки переважно працювали /і працюють/ у виробництві предметів споживання /а не засобів виробництва/, у невиробничій сфері /медицина, педагогіка і т.і./, у сфері побутового обслуговування та сфері домашнього господарства.

Аналіз доступної нам літератури дав можливість з'ясувати, що на сьогоднішній день жінка як суспільний індивід повинна виконувати певну сукупність функцій - ролей у суспільстві: матері, господарки, дружини, берегині домашнього вогнища, фахівця тощо. Сучасному суспільству необхідно визволити жінку не стільки від дійсного тягара робіт у побуті, скільки від вигаданого - від двозначного відношення до її справ. З одного боку - визнання високого обов'язку доброї матері, дружини, господарки. З іншого - зневажливого ставлення до тих, хто обирає для себе тільки цю діяльність як до неповноцінних, обмежених у чомусь, навіть припинених членів суспільства. А жінка дуже вразлива до того, як цінується її праця. Таке негативне ставлення до праці та турбот жінки на користь сім'ї не може не позначитися згубливо на поглядах дітей на природу праці взагалі як на щось неприємне та пригнітливое.

Отже, підготовка до трудової діяльності дівчини реально

спирається не тільки на розвиток та формування трудових знань, навичок та умінь /трудова операція, дії, процеси тощо/, але і на значення того чи іншого виду діяльності /когнітивні одиниці/. Ми прийшли до висновку, що мета трудового навчання дівчат-підлітків повинна полягати не тільки в засвоєнні, але і присвоєнні дігчиною знань, умінь, навичок, виробленні оптимальних настанов на суспільно значимі види діяльності дорослої жінки.

Проте, проведене дослідження показало, що питання статево-рольової соціалізації на уроках трудового навчання до сьогодні вирішуються недостатньо. Про це свідчить загальна спрямованість цього навчального предмета на підготовку дівчини до професійної діяльності у сфері виробництва. У навчальних планах відсутні спеціальні розділи, спрямовані на підготовку дівчини до створення домашнього затишку. В методичних рекомендаціях не передбачається знайомство учениць зі специфікою діяльності жінок у побуті. Діючі в різні роки навчальні програми з трудового навчання відрізнялись нестабільністю змісту.

Аналіз праць демографів та соціологів показав, що певні права та обов'язки жінок у системі соціальних відносин на сьогоднішній день пов'язані з двома основними ролями – трудівниці та матері. І саме з цими ролями сучасне суспільство висуває до жінки певні вимоги. Широка участь жінок у професійній сфері супроводжується виникненням низки протиріч, коли, зокрема, праця у суспільному виробництві обмежується материнством, а материнство – працею.

Активне залучення жінок у суспільне виробництво, соціальне визнання та висока оцінка тільки її виробничих функцій, невміння та небажання держави оцінити та заохотити жінку до виконання її найважливішої функції – материнства призвело демографічну си-

туацію в Україні у кризове становище.

Перелом у народжуваності велика кількість демографів сьогодні пов'язує з процесом формування у населення відповідної демографічної поведінки, загальної культури на основі економічного фундаменту для кожної сім'ї. Ефективність цього заходу ми бачимо у тому, щоб залучити у дію і "психологічні механізми", тобто підвищити у суспільній та індивідуальній свідомості престиж материнської ролі, домашньої праці жінки.

Белике у цьому відношенні значення, поряд з пресою, телебаченням, радіо та іншими засобами інформації, має трудове навчання дівчат у загальноосвітній школі - як цілеспрямована підготовка їх до виконання прийдешніх ролей жінки - матері, господині, дружини. Послідовна спеціальна та методично обґрунтована підготовка дівчини до діяльності в побуті та сім'ї покликана допомогти їй оцінити соціальні можливості та обов'язки майбутньої жінки, краще усвідомити значимість сім'ї як найважливішої цінності суспільства, забезпечити її необхідним та ґрунтовним інструментом, теорією та практикою створення затишку в домі.

Аналізуючи особливості соціального складу сучасної жінки, вимоги, які держава та сім'я висуває до неї в системі соціальних відносин, пов'язаних з певними правами та обов'язками жінки, а також конкретизуючи дані психологів, фізіологів, медиків та біологів, ми встановили, що трудове навчання дівчат неодмінно повинне бути диференційованим за статтю. Крім того, трудове навчання можна та необхідно розглядати як важливу ділянку в системі соціалізації дівчини, тобто цілеспрямованої та різнобічної підготовки дівчини до виконання в майбутньому своїх специфічних жіночих обов'язків у суспільстві та сім'ї.

Дослідження також виявило, що існує на сьогоднішній день

шкільне навчання дає надто незначну підготовку до діяльності майбутньої матері, дружини, господарки в сучасних умовах макросередовища. Навчальний процес на уроках праці будується виходячи з принципів усереднення й уніфікації підходів, форм, методів та змісту. Але розподіл праці у суспільстві та сім'ї свідчить про потребу враховувати у змісті та завданнях трудового навчання соціальні та природні особливості дівчат-підлітків як майбутніх жінок.

Результати анкетного опитування показали, що переважна більшість вчителів трудового навчання /92,9%/ , батьків дівчат /95,1%/ та самих учениць /88,29%/ вважають першочерговим завданням школи, а особливо уроків праці, підготувати дівчину-підлітка до майбутнього життя у сфері сім'ї, навчити грамотно вести домашнє господарство.

Враховуючи те, що включення у зміст трудового навчання видів діяльності, які пов'язані з побутовою працею, можна розглядати як елемент впливу на процес соціалізації дівчини-підлітка, тобто на процес підготовки її до виконання певних соціальних ролей у суспільстві, зокрема роль господарки, берегині домашнього вогнища, дружини, матері, було проведене теоретичне дослідження змісту праці в побуті. Крім того, була проведена систематизація та інтерпретація змісту побутової праці відносно процесу інтеріоризації у свідомості дівчини.

Визначення змісту теоретичної та практичної підготовки дівчат базувалось на аналізі сутності побутової праці як структурного елемента соціалізації трудового навчання. При визначенні побутової праці ми враховували такі три положення:

І. Побутова праця - це елемент трудової діяльності, який посідає досить самостійне місце в системі праці.

2. Побутова праця характеризується специфічною, тільки їй притаманною цілевою функцією, що полягає в організації особистого споживання з метою задоволення матеріальних та культурних потреб людей.

3. Побутова праця будується на особистій власності громадян. Крім того, побутова праця не є механічна сума різних видів діяльності, а являє собою певну систему, яка має внутрішню органічну єдність.

Основною метою побутової праці є організація особистого споживання, до якого стосуються ті види діяльності людини, які пов'язані з реалізацією цієї мети, а саме: купівля різних товарів; приготування їжі; прання та прасування одягу; виготовлення предметів домашнього вжитку; догляд за житлом; догляд за собою та інші види діяльності, що спрямовані на організацію особистого споживання.

Для розкриття нашої проблеми дуже важливим питанням стосовно класифікації елементів побутової праці. Відомо, що найбільш цінними є класифікації, що засновані на пізнанні законів зв'язку між видами, переходу від одного виду до іншого в процесі розвитку. При класифікації видів побутової праці ми виходили з того, що побутова праця є система, елементи якої /види діяльності/ певним чином взаємопов'язані між собою і утворюють декілька ієрархічних рівнів. У зв'язку з розвитком будь-якого суспільства, кількість цих рівнів не змінюється, бо вони пов'язані з сутністю самої побутової праці. Змінюється тільки номенклатура елементів побутової праці.

При такому підході, враховуючи функції та зміст побутової праці, ми виділили три найбільш загальні групи її видів, що являють ^{собой} в сукупності вивершений цикл дій, які спрямовані на органі-

зацію особистого споживання. А саме: купівля споживчих товарів та споживання послуг; виробництво нових матеріально-речових благ; обслуговування процесів особистого споживання.

Белика кількість видів побутової праці спрямована на відновлення корисних якостей об'єктів особистого споживання /прибирання житла, чищення одягу, ремонт електро-побутової техніки/. Ці види побутової праці, які здійснюють відтворення корисних якостей об'єктів особистого споживання, сприяють продовженню термінів їх служіння, обслуговують процес індивідуального та сімейного матеріального та духовного споживання. При цьому об'єкти побутової праці не набувають ні нової матеріальної форми, ні нового змісту. Переробка матеріальних благ припадає на ті види побутової праці, які віднесені нами до другої групи. Це приготування їжі, виготовлення предметів домашнього вжитку, переробка харчових продуктів.

Використання цієї класифікації, при розгляді нашої проблеми, полегшило вирішення питання про те, які види побутової праці пов'язані зі створенням нової продукції та носять продуктивний характер. У зв'язку з цим доцільно нагадати те, що питання про продуктивний та непродуктивний характер побутової праці відноситься до дискусійних.

Аналізуючи питання відбору та структурування змісту побутової праці /як навчальної програми/ ми враховували те, що деякі з перелічених видів цієї праці вже входять до змісту трудового навчання дівчат, хоча в трохи іншому аспекті. Це такі види побутової праці, як приготування їжі, виготовлення предметів домашнього вжитку /шиття, в'язання/, заготівля продуктів харчування.

Белика кількість видів побутової праці визначила необхідність обґрунтованого добору навчального матеріалу для програми

"Побутова праця. Економіка та культура побуту". Загальновідомо, що добір навчального матеріалу повинен здійснюватись з урахуванням науково-обґрунтованих критеріїв. Спираючись на класифікацію видів побутової праці та загальні питання організації та здійснення будь-якої діяльності, нами сформульовані критерії добору навчального матеріалу. При цьому ми базувалися на викладені в літературі підходи до визначення критеріїв добору навчального матеріалу для спеціальних предметів /В.П.Беспалько, Г.М.Голін, М.І.Ізотов/. Такими критеріями можуть бути:

- забезпечення статево-рольової та професійної спрямованості змісту навчання;
- відповідність навчального матеріалу основним видам побутової праці;
- відповідність навчального матеріалу психологічним особливостям його засвоєння;
- посиленість навчального матеріалу, відповідність навчально-пізнавальним можливостям дівчат 5-7 класів;
- спрямованість навчального матеріалу на формування економічних, етичних, естетичних, гігієнічних та практичних якостей у учениць;
- відбиття у навчальному матеріалі характерних особливостей українських традицій у веденні домашнього господарства;
- відповідність навчального матеріалу основним формам та методам організації та проведення уроків трудового навчання;
- типовість навчального матеріалу для проведення занять з трудового навчання.

На підставі цих критеріїв був здійснений аналіз видів побутової праці, зміст відповідної спеціальної та навчально-методичної літератури, досвіду діяльності жінки в побуті і визначе-

ний перелік знань та вмінь, що визначають зміст спеціальної підготовки. Знання, вміння та навички, які визначають зміст практичного навчання побутової праці знаходяться в певних зв'язках та взаємодіях між собою. Ці взаємодії визначили необхідність здійснення систематизації та структуризації навчального матеріалу. При систематизації та структуризації навчального матеріалу ми спирались на певні технологічні принципи та дидактичні підходи: варіативно-модульний підхід, дворівневу технологію проектування, предметний та міжпредметний підходи, соціальний підхід, принцип деталізації навчальних елементів, принцип оптимізації, особистий підхід, комплексний підхід, системний підхід, блочно-модульний принцип, принцип спадкоємності, принцип трансформації модульного підходу, принцип вкладання навчальних елементів, принцип стандартизації.

Спираючись на перелічені підходи до відбору та структуризації змісту побутової праці, ми одержали програму з цього виду діяльності. Розроблена програма була покладена в основу навчального експерименту, який проводився в загальноосвітніх школах м.Слов'янська Донецької області в два етапи. Під час першого етапу експерименту визначались та аналізувались рівні сформованості знань та вмінь у дівчат 5-7 класів, які визначають зміст практичної діяльності жінки в побуті. Для цього перевірявся рівень засвоєння дівчатами теоретичного матеріалу з кожного виду побутової праці. Перевірялись та уточнювались обґрунтованість витрат часу на виконання передбачених програмою практичних робіт. Оцінювалася якість виконання операцій, окремих трудових дій та результати діяльності.

Для перевірки ступеня засвоєння дівчатами теоретичного матеріалу з побутової праці передбачались два види контролю: за

результатами виконання письмових робіт; за результатами поточної успішності учениць.

При організації експерименту передбачались такі умови:

1. Визначити, які види побутової праці посильні для учениць 5-х, 6-х та 7-х класів.

2. Розробити конкретні завдання та виявити показники засвоєння ученицями навчального матеріалу, а також одиниці їх вимірювання /під показником засвоєння навчального матеріалу розуміємо результат діяльності дівчини/.

3. Визначити якісний рівень зацікавленості видами побутової праці.

Результати експериментального навчання вказали на необхідність внесення деяких корективів до структури розподілення навчального часу за видами праці в 5-7 класах. Другий етап експерименту підтвердив доцільність внесених корективів.

За допомогою опитування та спостереження за діяльністю дівчат під час опанування ними нового розділу програми, ми визначили, що на відсоток формування в учениць теоретичних знань та практичних вмінь має позитивний вплив мотивація їх діяльності та зацікавленість матеріалом, який вивчається.

В цілому, результати апробації нашої програми показали її посиленість та підтвердили правомірність урахування при її розробці принципів та положень. Програма безпосередньо та опосередковано надає можливість здійснювати систематичне та послідовне педагогічне керування з формування економічних, етичних, естетичних, гігієнічних та практичних знань, умінь та навичок з різних видів побутової праці.

Завдяки проникненню новітніх досягнень науки, техніки та технології у побут людини та відсутність у підручниках трудо-

ного навчання матеріалів з нового розділу програми, що стосується різних видів побутової праці, виникла необхідність у розробці такого підходу до методики навчання, який би міг водночас сприяти формуванню в учениць передбачених програмою знань та вмінь, активізувати розумову діяльність, розвивати розумову активність та впливати на готовність до самоосвіти.

Аналізуючи наукові праці з питань підвищення ефективності навчання, ми прийшли до висновку, що рішення зазначених завдань може бути здійснене за умов: розчленованого та поетапного вивчення навчального матеріалу, базованого на раціональному співвідношенні наочно-образних та вербально-логічних засобів; цілеспрямованої роботи з формування в учениць системи вмінь та навичок навчальної праці; використання методів проблемного навчання на всіх етапах процесу формування знань, вмінь та навичок.

Для активізації розумової діяльності та розвитку пізнавальної активності дівчат на уроках праці, враховуючи зазначені умови, ми намітили такі шляхи використання друкованих матеріалів: для постановки проблемних завдань; для навчання учениць розв'язувати пізнавальні завдання; для формування прийомів розумової діяльності. На уроках побутової праці друковані матеріали використовувались для формування таких прийомів пізнавальної діяльності учнів: прийом виділення головної думки тексту; прийом доведення головної думки тексту; прийом порівняння текстів; прийом сортування матеріалу; прийом побудови плану до тексту; прийом відшукування у тексті відповіді на запитання; прийом самоконтролю за своєю діяльністю; прийом складання логічних схем /моделей/ тексту.

Ефективність розробленої методики перевірена експериментально. Одержані під час експерименту дані свідчать, що рівень

показників успішності експериментальних груп перевищує рівень підготовленості учениць контрольних груп. Різниця у кількісних показниках складає 16%. Встановлено, що навчальна діяльність учениць експериментальних груп відрізняється від контрольних по ступеню успішності, ступеню та довготривалості засвоєння навчального матеріалу, рівню сформованості знань, вмінь та навичок роботи з текстовими матеріалами.

Теоретичний аналіз проблеми і експериментальна апробація висунутої гіпотези дозволили зробити такі висновки:

1. До питання удосконалення змісту та завдань трудового навчання необхідно підходити, спираючись на статеві відмінності між хлопчиками та дівчатками та соціальні очікування суспільства. Факторами формування завдань та формування змісту трудового навчання дівчат виступають: зміни у суспільстві, соціальні очікування відносно ролі та місця жінки у суспільстві, статеві та вікові відмінності дівчат-підлітків.

2. Виявлення у зміст трудового навчання видів діяльності, які пов'язані з побутовою працею, можна розглядати як елемент впливу на процес соціалізації дівчини-підлітка, тобто на процес підготовки її до виконання певних соціальних ролей жінки у суспільстві, зокрема, роль господарки, берегині домашнього вогнища, дружини, матері та інші.

3. Умовами успішного оволодіння навчальної програми "Побутова праця. Економіка та культура побуту" в умовах відсутності навчального матеріалу в підручниках є: усвідомлення необхідності навчання різних видів побутової праці як суспільного та особистого обов'язку; переконання у необхідності та можливості використання найбільш доступних джерел інформації; проявлення зацікавленості до процесуальної сторони навчально-пізнавальної ді-

ляльності в процесі опанування різних видів побутової праці.

Здійснене дослідження не претендує на повне висвітлення всього спектра проблем соціалізації трудового навчання дівчат. Поважше ^{ви} рішення багатьох з них сприятиме підвищенню ефективності підготовки дівчат-підлітків до сумлінного виконання у майбутньому соціально значимих для державної жінки обов'язків.

Результати дисертаційного дослідження висвітлені в таких публікаціях автора:

1. Лихолат О.В. До проблеми історії трудового навчання дівчат у школах України//Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.- Ч.І.-Вінниця: ВДПІ, 1994.- С.45 - 46.

2. Лихолат Е.В. Ролевое поведение и психофизиологические особенности женщины, их влияние на отбор видов деятельности, базисных для содержания трудового обучения девочек//Вопросы совершенствования учебно-воспитательной работы в школе и вузе: Сборник научных статей. Вып.2 /Сост. Е.А.Лодатко, В.К.Сариенко.- Славянск, 1996.- С. 16 - 17.

3. Лихолат Е.В. Факторы макросреды как источники формирования содержания и задач трудового обучения девочек-подростков. - Там же.- С. 23 - 24.

4. Тхоржевський Д.О., Вихрущ А.В., Кухарський М.М., Лихолат О.В. та інші. Трудова політехнічна школа: міфи та реальність /1917 - 1941 рр.//За ред. Д.О.Тхоржевського і А.В.Вихруща.- К.: УПУ ім. М.П.Драгоманова, 1994. - 135 с.

5. Лихолат О.В. Побутова праця. Економіка та культура побуту//Програми для середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів "Трудове навчання"/5-7 класи/ доопрацьовані на основі програм, складених лабораторією трудової підготовки і політехнічної теоретичної інституту педагогіки АПН України та сектором трудо-

шого навчання Інституту змісту і методів навчання.- К.: "Перук",
1996.- С. 123-139.

S U M M A R Y

Licholat H.V.

Socialization of labour training
of young girls at a secondary
general school forms 5-7

The thesis submitted in the form of the typescript for the academic degree of the candidate of pedagogical sciences on speciality 13.00.02 - theoretics and methods labour training, Slavyansk teachers' training Institute, Slavyansk, 1996.

The research is devoted to the problems of the exposure scientific principles of socialization of the content of labour training for young girls.

The necessity of broadening the theoretical conception of the present role of a woman in the community, her sexual difference in formulating the aims and forming the content of labour training for young girls is substantiated on the grounds of complex researching of this problem. The trend of practical work concerning the training positive directions, streng knowledge skills and habits in the field of everyday work in accordance with the social functions of woman as mistress, keeper of family hearth, wife and so on has been determined in the thesis.

А Н Н О Т А Ц И Я

Лихолат Е.В.

Соціалізація трудового навчання
дівочек 5 - 7 класів общеобра-
зовательной школы.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика трудового обучения. Славянский государственный педагогический институт, Славянск, 1996.

Исследование посвящено проблеме разработки научных основ социализации содержания трудового обучения девочек-подростков. На основании комплексного изучения данной проблемы обоснована необходимость пересмотра теоретических представлений о современной роли женщины в обществе, ее половых отличиях при формировании задач и формировании содержания трудового обучения девочек-подростков. Определено направление практической работы по формированию у учениц положительных установок, крепких знаний, умений и навыков из области бытового труда в соответствии с социально-ролевыми функциями женщины в обществе как хозяйки, хранительницы домашнего очага, супруги и т.п.

К Л Ю Ч О В І С Л О В А

Трудове навчання, фактори макросередовища, дівчата-підлітки, статеві особливості, побутова праця, рівень знань і вмінь, методика навчання, розумова діяльність, пізнавальна активність, самоосвіта.

Підписано до друку 14.02.1997р.Об'єм 1, 2. формат 60x84 1/16
Друк офсетний.Тир.100пр.Зам.25.Безкоштовно.
ДОД УДПУ ім.М.П.Драгоманова,Київ,Пирогова,9.

AB 36.934